

ดนตรีไทยอุดมศึกษา

ครั้งที่ ๓๒

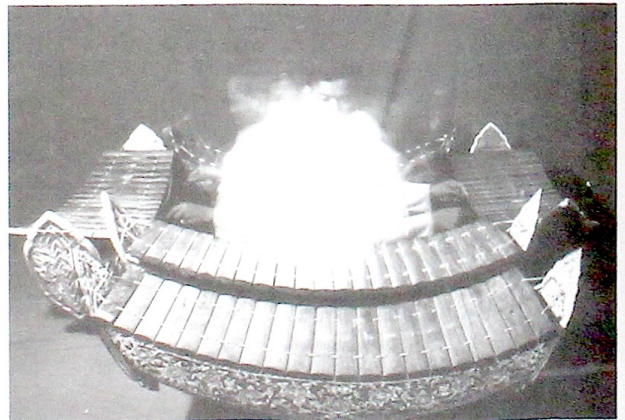
๑๘ - ๒๑ มกราคม ๒๕๔๔

มหาวิทยาลัยมหิดล

โกนหัวเข้าวัด การปรับลดขั้นตอนของพิธี อาจเกิดประโยชน์หลายด้าน ทั้งด้านเศรษฐกิจ และสอดคล้องกับหลักการทางพุทธศาสนาที่มุ่งให้พุทธศาสนิกชนที่มีความสมณะก็ตาม แต่สำหรับนักดนตรีไทยแล้ว ทำให้โอกาสในการสืบเนื่องของเพลงที่ผูกติดกับพิธีกรรมหดหายไป เช่น การรดทำวันสุขดิบ ทำให้หมดโอกาสที่จะบรรเลงโหมโรงเย็น การรดพิธีทำขวัญาค ทำให้หมดโอกาสที่จะบรรเลงเพลงเรื่องทำขวัญ

กรณีตัวอย่างที่ยกผ่านพิธีบวชนาคเป็นเพียงกรณีเล็กๆ กรณีเดียวที่สื่อสัญญาณให้เห็นถึงช่องว่างของบทบรรเลงที่เกี่ยวข้องในพิธีกรรมเหล่านั้น นับวันจะมีช่องว่างของความห่างที่ขยายเพิ่มขึ้น สถานการณ์ดังกล่าวมีความสอดคล้องเริ่มชัดชัดเจน เมื่อนักดนตรีรุ่นใหม่จำนวนไม่น้อย เริ่มฝึกหัดปี่พาทย์โดยเริ่มจากการบรรเลงปี่พาทย์มอญ แทนการเริ่มที่โหมโรงเย็นและตามด้วยเพลงช้า เพลงเร็ว ติดตามด้วยเพลงอื่นๆ ตามแบบแผนประเพณีแบบโบราณ เพื่อสามารถออกงานประเภทสวดมนต์เย็น-ฉันเช้าให้ได้ ทั้งนี้เนื่องจากบทเพลงประเภทดังกล่าวเกือบไม่เหลือให้นักดนตรีได้มีโอกาสได้บรรเลง ในขณะที่การฝึกหัดปี่พาทย์มอญยังพอมีโอกาสให้ได้บรรเลง ไม่ว่าจะเป็นในพิธีศพ หรือในมหรสพพื้นบ้านของภาคกลาง เช่น ลิเก ที่ได้ปรับเปลี่ยนจากการใช้วงปี่พาทย์ไทยมาใช้วงปี่พาทย์มอญแทน สำหรับวงปี่พาทย์มอญเอง ถึงแม้ว่าจะยังคงบทบาทในบริบทของความเป็นจริงมากกว่าวงปี่พาทย์ไม่เชิงที่ใช้บรรเลงประกอบพิธีกรรมก็ตาม แต่บทบาทที่เข้าไปเกี่ยวข้องกับพิธีต่างๆ ต้องถูกตัดลง เปลี่ยนแปลงจนถึงขั้นหลังพิงผา ดังปรากฏในพิธีศพที่จ้างวงปี่พาทย์มอญไปบรรเลงเฉพาะวันที่ทำพิธีประชุมเพลิง ในกรณีนี้จะทำให้เพลงมอญจำนวนหนึ่งต้องถูกตัดออกจากบริบทของการบรรเลงจริง เช่น เพลงย่ำค่ำ ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อกระสืบเนื่องในอนาคตเช่นเดียวกัน

ความจริงประการหนึ่งที่ต้องยอมรับคือ คุณค่าของการฝึกหัดเพลงโหมโรงเย็น-เช้าตามที่เคยปฏิบัติมาตั้งแต่อดีตนั้น เป็นแนวทางที่ให้ประโยชน์ ก่อให้เกิดรากฐานที่มั่นคงสำหรับผู้เรียนดนตรีไทยสายปี่พาทย์ แต่ก็มีความจริงอีกประการหนึ่งที่ต้องยอมรับเช่นกัน ที่เพลงโหมโรงเช้า-เย็นทุกวันนี้ได้เกือบหายไปจากบริบทของการบรรเลงจริง ประดุจเสียงของจิ้งหะที่เคยดังชัดเริ่มแผ่วเบาและทิ้งห่างหายไป

การสำรวจช่างทำเครื่องดนตรีไทยในปัจจุบัน

อานันท์ นาคคง¹ อธิษฐาน สาคริก²

เนื่องในการจัดงานชุมนุมดนตรีไทยอุดมศึกษาครั้งที่ 32 ระหว่างวันที่ 18-21 มกราคม 2544 นี้ ทางวิทยาลัยดุริยางคศิลป์ มหาวิทยาลัยมหิดล เป็นตัวกลางในการรวบรวมช่างทำเครื่องดนตรีไทยและผู้ประกอบกิจการอุตสาหกรรมดนตรีทั้งรายย่อยและรายใหญ่มาร่วมออกฐานนิทรรศการ และจำหน่ายผลงานการผลิตเครื่องดนตรีเพื่อให้เกิดบรรยากาศการสัมผัสและชื่นชมดนตรีไทยที่นอกเหนือไปจากบทเพลงที่บรรเลงด้วยวงดนตรีสถาบันอุดมศึกษาต่างๆ และวงดนตรีรับเชิญ การประชุมวงปีพาทย์ งานนิทรรศการเครื่องดนตรีสำคัญ หรืองานประชุมวิชาการ โดยมุ่งหวังว่า การได้เปิดเวทีให้ช่างทำเครื่องดนตรี และผู้ประกอบกิจการอุตสาหกรรมดนตรีมีส่วนร่วมในงานชุมนุมดนตรีไทยอุดมศึกษาครั้งนี้ จะเป็นก้าวสำคัญในการร่วมมือร่วมใจกันพัฒนางานอุตสาหกรรมดนตรีไทยในปัจจุบันและอนาคตต่อไป อีกทั้งยังเป็นโอกาสในการพบปะแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ความรู้ ความคิดเห็น และแสวงหาแนวทางประสานประโยชน์กันระหว่างช่างทำเครื่องดนตรี ผู้ประกอบกิจการอุตสาหกรรมดนตรี นิสิตนักศึกษา และประชาชนผู้รักดนตรีไทยโดยทั่วไปด้วย

เพื่อให้การจัดงานชุมนุมช่างทำเครื่องดนตรีไทยและผู้ประกอบกิจการอุตสาหกรรมดนตรีไทยครั้งนี้ได้เกิดประโยชน์แก่การศึกษา และการบันทึกข้อมูลทางวัฒนธรรมในยุคสมัยปัจจุบัน จึงได้มีการจัดทำข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับช่างและผู้ประกอบกิจการอุตสาหกรรมดนตรีไทยเอาไว้ ณ ที่นี้ด้วย โดยทำการสำรวจ และรวบรวมข้อมูลในด้านต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง และย่อความมาเป็นกรณีพิเศษเพื่อความสะดวกในการค้นคว้า หรืออ้างอิง

แหล่งข้อมูลส่วนหนึ่งได้มาจากการศึกษาภาคสนามในระยะเวลาจำกัด เป็นทั้งข้อมูลสัมภาษณ์ ข้อมูลจากการสังเกต ตลอดจนข้อมูลที่ได้รับคำแนะนำจากผู้รู้ในท้องถิ่นต่างๆ ช่วยบอกเล่าให้ทราบ และแหล่งข้อมูลอีกส่วนหนึ่งได้มาจากการค้นคว้าเบื้องต้นของนักศึกษาระดับปริญญาโท สำนักงานส่งเสริมและพัฒนา

¹ อาจารย์ประจำภาควิชาดนตรีศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

² อาจารย์ประจำวิทยาลัยดุริยางคศิลป์ มหาวิทยาลัยมหิดล ศาลายา

วิชาดนตรี มหาวิทยาลัยมหิดล ในวิชาการเบียบวิธีวิจัยทางดนตรี ซึ่งได้ออกเดินทางไปสัมภาษณ์ช่างทำเครื่องดนตรีต่างๆ เอาไว้บ้างแล้ว ข้อมูลเหล่านี้ได้ถูกนำมาเรียบเรียงตัดต่อใหม่ เพื่อใช้เป็นส่วนหนึ่งในหนังสือที่ระลึกของงานดนตรีไทยอุดมศึกษาครั้งนี้ และหวังว่าคงจะได้มีการปรับปรุงขึ้นมาเป็นเอกสารอ้างอิงที่มีคุณภาพทางวิชาการในลำดับต่อไป ทั้งนี้ ต้องขอขอบพระคุณแหล่งข้อมูลทุกท่านที่กรุณาเปิดเผยความรู้ต่างๆ อันเป็นที่มาของบทบันทึกครั้งนี้ด้วย

การรวบรวมและแสดงผลข้อมูลในครั้ง นี้ มีชิ้นงานสำเร็จรูปหรืองานที่ใช้อ้างอิงได้ว่าเป็นที่เชื่อถือได้ทั้งหมด เพราะผู้เรียบเรียงทราบแก่ใจที่ว่า ยังมีช่างตกสำรวจอีกมาก ทั้งช่างมืออาชีพและช่างสมัครเล่น ในสังคมดนตรีไทยที่กินพื้นที่ครอบคลุมไปทั่วประเทศ เรามีช่างผู้มีความสามารถในการสร้างทำเครื่องดนตรีทุกชนิด ทุกรูปแบบอาศัยอยู่กระจัดกระจายไปตามชุมชนต่างๆ มากมาย ยากแก่การเก็บข้อมูลให้ครบถ้วนหรือแม่นยำต่อรายละเอียดต่างๆ ได้ อีกทั้งเวลา-ทุนในการจัดทำงานชิ้นนี้มีจำกัดมาก รวมไปถึงปัญหาบางประการที่เกิดขึ้นจากการสำรวจข้อมูล เช่น ช่างบางคนหรือผู้ประกอบการบางรายไม่ยินยอมให้เปิดเผยชื่อเสียงเรียงนามหรือที่อยู่ เพราะความเกรงกลัวปัญหาบางประการที่จะตามมา อาทิ ภาษี เงินรายได้จากการทำและขายเครื่องดนตรี การมีวัตถุดิบทางดนตรีบางประเภทไว้ในครอบครอง ความสัมพันธ์กับแหล่งรับซื้อผลผลิตของตน และความถ่อมตนไม่ปรารถนาแสดงตัวต่อสังคมว่าเป็นช่างทำเครื่องดนตรี เป็นต้น ดังนั้น หากเกิดข้อผิดพลาดประการใดในการเสนอบทสำรวจฯ ครั้งนี้ ทางผู้เรียบเรียงขออ้อมรับเอาไว้เป็นบทเรียนเพื่อการแก้ไขปรับปรุงในลำดับต่อไป

การสำรวจช่างทำเครื่องดนตรีไทยและผู้ประกอบการกิจการอุตสาหกรรมดนตรีไทยในครั้ง นี้ จะเสนอเป็นข้อมูลเบื้องต้น โดยใช้พื้นที่ของจังหวัดที่ช่างหรือผู้ประกอบการอาศัยอยู่ในปัจจุบัน (พ.ศ. 2544) เป็นตัวตั้ง โดยแจกแจงชื่อ-นามสกุล อายุ วันเดือนปีเกิด ภูมิลำเนาเดิม ที่อยู่ปัจจุบันที่ติดต่อได้ และประเภทหรือผลงานเครื่องดนตรีที่ผลิต เอาไว้อย่างย่อ เพื่อให้ผู้ที่สนใจในรายละเอียดที่ลุ่มลึกกว่านี้หรือผู้ที่มีความประสงค์จะติดต่อช่างผู้นั้น สามารถที่จะดำเนินการสืบค้นหรือติดต่อด้วยตัวเองได้ต่อไป

ส่วนที่ตัดทิ้งไปอย่างน่าเสียดาย คือภูมิปัญญาที่แฝงอยู่ในวิชาความรู้ความสามารถของช่าง ไม่ว่าจะเป็นเทคนิควิธีการผลิต กรรมวิธีในการเตรียมวัสดุ การแปรรูปวัสดุไปเป็นเครื่องดนตรี การพัฒนาเครื่องไม้เครื่องมือในการสร้างทำเครื่องดนตรี กระบวนการทำงาน การออกแบบเครื่องดนตรี การตกแต่งความงาม การตกแต่งเสียง การเทียบเสียง การแก้ไขข้อบกพร่องของเครื่องดนตรีที่เกิดจากปัญหาต่างๆ ตลอดจนประสบการณ์ชีวิตของช่างทั้งหลาย ซึ่งถือว่าเป็นตำราความรู้ที่สำคัญไม่แพ้กับผลงานที่ท่านเหล่านั้นได้สร้างทำขึ้นมา ซึ่งสิ่งเหล่านี้ ถือว่ามีคุณค่ามากในเชิงวัฒนธรรมดนตรี ไม่ควรที่จะมองข้าม แต่เนื่องด้วยข้อจำกัดของพื้นที่และเวลาในการนำเสนอ จึงต้องขอภัยที่จำเป็นต้องตัดทอนเรื่องเหล่านี้ไป คงไว้แต่รายนามช่าง ที่อยู่ และประเภทของผลงานเท่าที่จะสามารถรวบรวมได้เท่านั้น

และอย่างน้อย ถึงจะเป็นข้อมูลที่ไม่ครอบคลุมรายชื่อทั้งหมดดังที่กล่าวมาแล้ว ก็ยังพอที่จะเป็นค่าความ

ในการขยายความรู้เรื่องช่างทำเครื่องดนตรีไทยโดยทั่วไปที่ดำเนินกิจกรรมของตนอยู่ในสังคมไทยปัจจุบัน ซึ่งต้องให้ความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่านักดนตรี คีตกวี นักวิชาการดนตรี ข้าราชการดนตรี นักธุรกิจดนตรี ผู้รั้งมนตรี หรือใครก็ตามที่เกี่ยวข้องอยู่ในโลกดนตรีไทยยุคปัจจุบันนี้เลย

จังหวัดกรุงเทพมหานคร

โดยภาพรวมแล้ว กรุงเทพมหานครเป็นแหล่งที่มีกิจกรรมทางดนตรีไทยที่คึกคักที่สุด เนื่องจากความเป็นศูนย์กลางทั้งความเจริญ เศรษฐกิจการเมือง วัฒนธรรม การศึกษา และสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อการอนุรักษ์และพัฒนาดนตรีไทย สถานศึกษาในเขตกรุงเทพมหานครทุกระดับจะมีหลักสูตรการเรียนการสอนดนตรีไทย ทั้งในลักษณะของวิชาบังคับ วิชาเลือก วิชาเอก มีหน่วยงานราชการที่ใช้ดนตรีไทยเป็นส่วนหนึ่งในภารกิจการอนุรักษ์วัฒนธรรม และมีชุมชนดนตรีไทยอยู่กระจายทั่วไปในจังหวัด

ในเขตพื้นที่กรุงเทพมหานคร มีแหล่งซื้อขายเครื่องดนตรีทั้งรัฐ และเอกชน ดำเนินกิจการขายปลีกและส่งออกหลายแห่ง ตัวอย่างร้านขายเครื่องดนตรีที่มีชื่อเสียง เช่น คีตภาณภัณฑ์พาณิชย์ ถนนราชดำเนิน, ร้านสยามทิวทัศน์ ถนนอรุณอมรินทร์, ร้านดุริยบรรณ ถนนสุขุมวิท, ห้างพัฒนศิลป์การดนตรีและละคร ถนนสามเสน บางกระบือ, ร้านมารู้งโรจน์ สาขาเซ็นทรัลปิ่นเกล้า และดิโอลด์สยามพลาซ่า, ร้านจิรรัชดา ดิโอลด์สยามพลาซ่า, ร้านสมชัยการดนตรี ซอยวัดยางสุทธาราม ถ.พรานนก ไกล่สามแยกไฟฉาย และยังมีร้านขายเครื่องดนตรีราคาถูก คุณภาพพอใช้ ในย่านเวียงนาครเขษม, ย่านหลังกระทรงกลาไหม ถนนอัษฎางค์ ริมคลองหลอด, ย่านสวนจตุจักร ฯลฯ ร้านค้าเครื่องดนตรีเหล่านี้ จะมีเครื่องดนตรีไทยทุกชนิด ตลอดจนอะไหล่ต่างๆ ไว้บริการแก่ลูกค้า เครื่องดนตรีที่อยู่ในร้านต่างๆ ส่วนใหญ่จะรับมาจากแหล่งผลิตต่างๆ ทั้งในกรุงเทพมหานครและต่างจังหวัด มีบางร้านที่เปิดโรงงานผลิตเครื่องดนตรีเป็นของตนเอง เช่น ร้านมารู้งโรจน์ เปิดโรงงานที่หนองแขม ร้านสมชัยการดนตรี เปิดโรงงานในซอยวัดยางฯ และที่จังหวัดกาญจนบุรี เป็นต้น

ในด้านช่าง มีช่างผู้ชำนาญในการสร้างเครื่องดนตรีไทยทุกชนิด สืบทอดมรดกความรู้กันมาทุกยุคสมัย ส่วนหนึ่งมีพื้นเดิมอยู่ในกรุงเทพมหานคร อีกส่วนหนึ่งเป็นช่างจากต่างจังหวัดที่เข้ามาตั้งรกรากประกอบอาชีพอยู่ที่นี่ มีแหล่งผลิตเครื่องดนตรีไทยทั้งขนาดเล็กและใหญ่อยู่ทั้งบริเวณฝั่งพระนคร ฝั่งธนบุรี และท้องที่อื่นๆ ทั่วไป ช่างในพื้นที่กรุงเทพมหานครปัจจุบัน เป็นช่างที่มีบทบาทมากในวงการอนุรักษ์และพัฒนาวิชาการดนตรีไทย รับทำเครื่องดนตรีทั่วไปทั้งระดับคุณภาพ ระดับฝึกหัด และมีบริการซ่อมแซมเครื่องดนตรีที่ชำรุดสึกหรอ